

Yazma Eserlerde Tezhip Sanatı¹

Pelin Güleda Karadeniz²

Özet

Bir millete ait sanat, o halkın kültür seviyesini ve sosyal hayatın sembollerini teşkil eder. Türk İslam medeniyetinde kitap sanatları da bu anlayış içinde doğup gelişerek günümüze kadar gelmiştir. Dünyada tarihe mal olmuş uygarlıklar arasında, süsleme sanatları ile zirveye ulaşmış milletlerden biri de hiç şüphesiz Türklerdir. Orta Asya’da Uygur Türkleriyle ortaya çıkan bezeme sanatı geçmişten günümüze gelinceye kadar yüzyıllara göre pek çok değişim göstermiştir. Sanatkârların kendi millî zevklerini de eklediği tezhip sanatı gelişimini sürdürerek Selçuklular vasıtası ile İran üzerinden Anadolu’ya ulaşmıştır. Osmanlı döneminde tezhip sanatı alanında zengin kültür- sanat ortamı içinde farklı üslup ve özellikleri olan birçok eser üretilmiştir. Her bir dönemin kendine has özellikleri var olup, bir önceki dönemin özelliklerinin ve uygulamalarının etki alanı içinde gelişme göstermiştir. Yüzyıllar boyunca geniş bir coğrafyada, farklı tarz ve üsluplarla bezenen yazma eserler tezhip sanatını en iyi şekilde yansıtmaktadır.

1. GİRİŞ

Sözlükte “altınlamak” anlamına gelen tezhip, geleneksel Türk İslâm sanatlarının önemli bir dalıdır³. Tezhip el yazması kitaplar ve güzel yazı murakkalarının kenarlarını boya ve altınla tezyin etme işi veya ezilmiş altın ve çeşitli renklerle kâğıt üzerine yapılan bezeme sanatıdır⁴. Tezhip yapan

- 1 Bu çalışma, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Ana Sanat Dalında Prof. Dr. Ayşe Üstün danışmanlığında, Pelin Güleda Karadeniz tarafından hazırlanan “Kastamonu Şeyh Şa’bân-ı Veli Müzesinde Bulunan Dört Adet Kur’ân-ı Kerim’in Tezhip Sanatı Açısından İncelenmesi” başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.
- 2 Öğr.Gör.Dr., Kocaeli Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Geleneksel Türk Sanatları Bölümü, Tezhip ve Minyatür Anasanat Dalı, Orcid: 0000-0002-6626-6958, E-posta: pelin.karadeniz@kocaeli.edu.tr.
- 3 İnci Birol, “Tezhip”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 41 (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 61.
- 4 Abdulkadir Yılmaz, *Türk Kitap Sanatları Tabir ve İstılahları*, 342.

kişiye “müzehhib”, tezhipli esere “müzehheb” denilmiştir. Yalnızca altın kullanılarak yapılan tezhibe halkâr denilmektedir⁵.

İslam sanatı yabancı tesirlerle doğmamış, İslam metafiziğinin en önemli hususlarına dayanarak gelişmiştir.⁶ Dünyada tarihe mal olmuş uygarlıklar arasında, süsleme sanatları ile zirveye ulaşmış milletlerden biri de hiç şüphesiz Türklerdir. Türkler Orta Asya’dan başlayarak, Yakın Doğu’yu da içine alan milli sanat kültürünü, yüzyıllardan bu yana Anadolu ve Rumeli’de başarılı bir şekilde yaşatmışlardır⁷.

Orta Asya’da Uygur Türkleriyle ortaya çıkan bezeme sanatı geçmişten günümüze gelinceye kadar yüzyıllara göre pek çok değişim göstermiştir. Sanatkârların kendi millî zevklerini de eklediği tezhip sanatı gelişimini sürdürerek Selçuklular vasıtası ile İran üzerinden Anadolu’ya ulaşmıştır.⁸

XI. yüzyılda Anadolu Selçuklu tezhibinin en belirgin özelliği kompozisyonların geometrik formlardan oluşmasıdır⁹. Alaaddin Keykubad zamanında Selçuklular Anadolu’da geniş bir kültür havzası oluşturmuş ve Konya bu dönemin merkezi olmuştur. Selçuklu sarayına bağlı olarak saray nakkaşhanesinde yapılan çalışmalar, kitap sanatlarında yeni bir üslubun gelişmesine vesile olmuştur. Bu dönem ortaya çıkan üsluba Konya üslubu denir¹⁰.

XIII. yüzyıldan başlayarak kitaba, kitap sanatlarına ilgi duyulduğu, Konya’da medreselere ve Mevlana’nın türbesine vakfedilen kitaplardan ve vakfiye kayıtlarından anlaşılmaktadır¹¹. Bu yüzyıldan itibaren yaygınlık kazanan tezhipli eserlerin motif iskeletini rûmiler, münhaniler, geçmeler, XIV. yüzyıldan itibaren de bitkisel motifler oluşturur¹². Bitkisel motifler; ince kıvrık dallar, penç, hatâyî ve gonca güllerden teşekkül eder¹³.

5 Mine Esiner Özen, *Türk Tezhip Sanatı* (İstanbul: Gözen Kitap ve Yayın Evi, 2003), 2.

6 Rıfıkı Melül Meriç, *Türk Tezhip Sanatları* (İstanbul: Güzel Sanatlar Akademisi Neşriyatı, 1937), 29.

7 Zeynep K Güney, A. Nihan Güney, *Osmanlı Süsleme Sanatı*, (Ankara, 2000), 38.

8 Çiçek Derman, “Tezhip”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 41 (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 61.

9 Faruk Taşkale, Gelenekten Geleceğe Tezhip Sanatında Bir Yolculuk, *İSMEK*, 9 (İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yay.2015), 7.

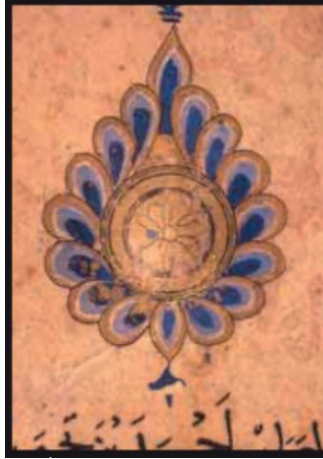
10 İnci Birol, *Klasik Devir Türk Tezhip Sanatlarında Desen Tasarımı Çizim Teknikleri* (İstanbul: Kubbealtı), 40.

11 Zeren Tanındı, “Türk Sanatında Kitap”, *Sakıp Sabancı Müzesi Kitap Sanatları ve Hat Koleksiyonu*, ed. Ayşen Anadol (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2012), 10.

12 Ali Fuat Baysal, “Mushaf Tezminatının Tarih İçindeki Gelişimi”, *Marifet Dini Araştırmalar Dergisi, Konya*, 3 (Kış 2010), 369.

13 Hatice Aksu, “Anadolu Selçuklu Tezhip Sanatı ve Osmanlı” (Klasik Dönem) Tezhip Sanatının Mukayesesi (İstanbul: MSÜ Sos. Bil. Enst. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 1992), 1.

Selçuklu döneminde en çok kullanılan motif münhanidir. Menşei bilinmemekle beraber XI. ve XV. Yüzyıllar boyunca Türk tezyinatında, özellikle yazma kitaplarda çok sık rastlanan bir motif olmuştur. Eğri, kamburlu manasına gelen münhani, XIII. ve XIV. yüzyıla kadar rûmi motifiyle birlikte kullanılmıştır. Genellikle Selçuklular tarafından kullanılan, kavisli yumuşak ana yapılarına dayanılarak bu üsluba Selçuklu münhanileri denilmiştir¹⁴. Anadolu Beylikleri dönemi Kur'ân-ı Kerim'lerinde güzel örneklerle karşımıza çıkan münhani, Osmanlı döneminde tezyinatta kullanılmış fakat geçmişteki önemini kaybetmiştir¹⁵. Münhaniler genel olarak rûmilerin ve kuş kanatlarının iç bünyelerinde bulunan ayrıntılara benzer, ancak rûmilerdeki gibi bir dal üzerinde belirli aralıklarla devam etmez. Birbirine yapışık kümeler halinde olan münhanileri renklendirme tekniği de kendine hastır. Motiftteki her bir birim en içten başlayarak kademeli şekilde koyudan açığa doğru aynı kalınlıkta renklendirilir¹⁶.

Fotoğraf 2: Türk İslam Eserleri Müzesinde Bulunan bir Kur'an-ı Kerim'den Detay.

Kaynak: Hatice Aksu, Türk Süsleme Motifi Münhani, İSMEK El Sanatları Dergisi, s.112.

-
- 14 Hatice Aksu, "Türk Süsleme Motifi Münhani", *El Sanatları Dergisi*, İSMEK, 2,(İstanbul:2006),112.
- 15 İnci Birol- Çiçek Derman, *Türk Tezyini San'atlarında Motifler*,(İstanbul: Kubbealtı, 2017),175.
- 16 İlhan Özkeçeci, Şule Bilge Özkeçeci, *Türk Sanatında Tezhip*, (İstanbul: Yazigen Yayıncılık,2014),128.

Selçuklu döneminde renklendirme genellikle zeminlerde altın, motiflerde lacivert, koyu mavi, kiremit rengi, yeşil, kahverengi, haki, sarı, pembe, mor ve beyaz renkler kullanılmış olup konturlar pembe ve siyah ile yapılmıştır¹⁷.

Selçuklu, Mısır Memlûkleri ve Beylikler dönemi tezhibi motif, kompozisyon ve renk özellikleri bakımından birbiriyle benzerlik gösterir.¹⁸ Bu dönemde ortaya çıkan tezyini anlayış daha sonra, klasik Osmanlı tezhip sanatına geçiş için bir hazırlık dönemi olmuştur¹⁹. XIV. Yüzyıl tezyini eserlerde, geometrik motifler, çok kollu yıldızlar, rûmi, münhani ve bitkisel motifler kompozisyonlarda kullanılmıştır. Hatta münhani motifi ve zencerekle adeta devrin sembolü olmuştur. Beylikler döneminde kullanılan renkler kızıl kahve, siyah, açık lacivert, kırık beyaz ve pembedir²⁰.

Fotoğraf 3: Selçuklu Dönemi Fasilbaşı ve Beylikler Dönemi Kur'an Zabihesi Detay.

Kaynak: İnci Birol, "Klasik Devir Türk Tezyini Sanatlarında Desen Tasarımı Çizim Teknikleri", 73-289.

Erken Osmanlı dönemi için, karakteristik tezhipler Sultan II. Murat döneminde Edirne sarayında hazırlanmıştır. II. Murad şairleri, bilginleri, musikişinasları koruyan kendisi de şiir yazan bir padişahı. Erken Osmanlı dönemi cilt ve tezhipleri sultanî nitelikteki ilk eserler II. Murat döneminde yapılmıştır. Abdülkadir Merağî'nin müzik teorisi üzerine Sultan Murad için yazdığı Makasid el-Elhan isimli eserin ilk iki sayfasının tezhip tasarımı, çevre kültürlerden Memlûk, Celâyîrî, Timurî geleneklerinden yansımaları barındırdığı gibi Bursa ve Edirne'deki Osmanlı nakkaşlarının tasarım ve kurgularını da barındırır²¹.

17 Yılmaz, *Türk Kitap Sanatları Tabir ve İstılabları*, 176.-Özkeçeci, "Türk Sanatında Tezhip", 42.

18 Taşkale, "Gelenekten Geleceğe Tezhip Sanatında Bir Yolculuk", 7.

19 Baysal, "Mushaf Tezyinatının Tarih İçindeki Gelişimi", 370.

20 Birol, *Klasik Devir Türk Tezyini Sanatlarında Desen Tasarımı Çizim Teknikleri*, 41.

21 Zeren Tanındı, "Başlangıcından Osmanlı'ya Tezhip Sanatı", *Hat ve Tezhip Sanatı*, ed. Ali Rıza Özcan, (Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı Yayınları, 2009), 261.

Fotoğraf 4: *Makasud el-Elban* TSMK. R. 1726, 1b-2a

Kaynak: Zeren Tanındı, "Başlangıcından Osmanlı'ya Tezhip Sanatı", 261.

Bu dönem ciltlerinin tarihli ilk örneği 1435 yılında Sultan II. Murad'a sunulan müzik teorisiyle ilgili kitaba aittir. Eserin deri dış kapakları aletle, iç kapakları deri oyma tarzda bezenmiştir. Müzik kitabının cilt kapak bezemelerinin daha geniş deri yüzeydeki uygulaması, ilk Osmanlı Mushaf nüshalarında görülmektedir. XV. yüzyılın ilk yarısında Osmanlı tezhip sanatında Herat ve Şiraz üslupları etkili olmuştur. Osmanlı tezhip sanatının ilk klasik örnekleri, Fatih Sultan Mehmed döneminde yapılmıştır²².

Fatih Sultan Mehmed'in fetihler sonucu saraya getirdiği sanatkarlar bu dönemde kurulan nakkaşhânde istihdam edilmiştir. Fatih Sultan Mehmed'in kitap sevgisi şehzadeliginden itibaren saraylarında oluşturduğu özel kitaplıklardan anlaşılır. İlk kütüphanesi Manisa Sarayı'ndadır. Padişah olup tahta çıkınca önce Edirne'ye, İstanbul'un fethinden sonra da İstanbul'daki saraylara kütüphanesi taşınmıştır²³. İlim, irfan ve sanat yolunda ileri hamleler yapan Fatih İstanbul'un fethinden sonra, parlak kültürlerden biri olan onbir yüzyıllık Bizans şehri, İslam aleminin en muhteşem ilim ve sanat merkezi

22 Taşkale, "Gelenekten Geleceğe Tezhip Sanatında Bir Yolculuk", 7

23 A. Süheyl Ünver, *İlim ve Sanat Bakımından Fatih Devri Notları I*, (İstanbul: İstanbul Belediye Matbaası, 1947), 41. bkz. Seher Aşıcı, "Kitap Dostu Bir Sultan: Fatih", *Hat ve Tezhip Sanatı*, ed. Ali Rıza Özcan, (Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı, 2009), 301.

haline getirmek için büyük emekler sarf etmiş; mimari, hat, tezhip, cild ve diğer sanat dalları ile kendine has özelliklere sahip bir devrin açılmasına ve devam etmesine sebep olmuştur²⁴.

Güzel sanatlara merakı bulunan ve kitaba verdiği önem ile bilinen Fatih Sultan Mehmet döneminde Topkapı Sarayı'nda bir nakkaşhane ²⁵ kurulmuş ve sernakkaş olarak Özbek asıllı Baba Nakkaş tayin edilmiştir²⁶. Sanatın merkezi saray olmuş ve sanatkârları bünyesinde barındıran Ehl-i Hiref-i Hassa Teşkilâtı²⁷ kurulmuştur. Bu teşkilât, hem sarayın ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik çalışmalar yapmış hem de bir sanat okulu gibi faaliyet göstermiştir²⁸.

Hatâyî ve rûmî motiflerinin büyük bir ustalıklarla kullanıldığı XV. yüzyılda tezhipte büyük bir gelişme başlar. Bu gelişmede sanata ve sanatkâra büyük önem veren Fatih Sultan Mehmed'in önemli bir rolü vardır²⁹.

Yazı sanatı ile birlikte gelişen tezhip sanatı Osmanlılarda 15. yüzyılın ilk yarısı içinde ve bu asrın ortalarında kendini göstermiştir³⁰. Devrin sanat anlayışını yansıtan ve farklı üsluplarda çalışan sanatkârları aynı mekânda

24 İsmet Binark, "Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi ve Kütüphaneleri Koleksiyonları ile İstanbul Kütüphaneleri Hakkında Yerli- Yabancı Kaynaklar Bibliyografyası", *Vakıflar Dergisi*, XIII,(Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları,1981),718.

25 *Sarayda her türlü sanat ve zanaatlarla birlikte kitap sanatlarının da icra edildiği yer olan nakkaşhane, aynı zamanda uygulama okuludur. Hükümdar saraylarında nakkaşhane bulunması Uygur Türklerinden beri süregelen bir gelenek olup, Timurlarda, Selçuklularda, Anadolu Beyliklerinde ve nihayet Osmanlılarda devam etmiştir. Edirne Sarayı'nda da bir nakkaşhânenin var olduğu dönem eserlerinin özelliklerinden ve de Edirne Sarayı'ndan İstanbul Saray nakkaşhânesine gönderilen sanatçılara ait kayıtlardan öğrenilmektedir. II. Bayezid döneminde ise ehl-i hirefin tam olarak teşkilatlandırıldığı belgelerden anlaşılmaktadır* (Aşıcı, "Kitap Dostu Bir Sultan: Fatih",307. Bknz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Osmanlı Sarayında Ehl-i Hiref (Sanatkârlar) Defteri", TTK Belgeleri Dergisi XI/15 (1986), 23-76.).(Filiz Çağman, "Mimar Sinan Döneminde Saray'ın Ehl-i Hiref Teşkilatı", *Mimar Sinan Dönemi Türk Mimarlığı ve Sanatı* (İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 1988), 73-77- Bknz. Sakine Akcan Ekici, *17. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Ehl-i Hiref-i Hâssa Teşkilatı Birimleri ve Yapısal Özellikleri* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018),19-21.

26 Çiçek Derman , "Osmanlı İstanbul'unda Bezeme Sanatı", *I. Uluslararası Osmanlı İstanbul'u Sempozyumunu Bildirileri*, ed.Ferudun M. Ecemen-Emrah Safa Gürkan,(İstanbul: 29 Mayıs Yayınları,2013),495.

27 Ehl-i Hiref; *Sanat ehli. Çeşitli bölüklerden meydana gelen ve saraya mensup aylıklı sanatkâr ve zanaatkâr topluluğu. Bu sanatkârların bazıları sarayda, bazıları da serbest çalışırlardı. Bu sanatkâr ve zanaatkârların başlı olduğu bir teşkilat vardı. Buna ehl-i Hiref Teşkilatı denilirdi.* (Yılmaz, *Türk Kitap Sanatları Tabir ve İstihlaları*,84.)

28 Neslihan Süleyman, *XVII. Yüzyıl Başlarında Osmanlı Devleti'nde Saray Sanatkârları* (Tsmad. 1435 Ve Mad 7443 Numaralı Defterlerin Değerlendirilmesi), (Yüksek Lisans Tezi Gazi Üniversitesi,2005),5.

29 Taşkale, "Gelenekten Geleceğe Tezhip Sanatında Bir Yolculuk",7.

30 İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi (İstanbul'un Fethinden Kanuni Sultan Süleyman'ın Ölümüne Kadar)*, 2(Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2016), 621-62.

birleştiren nakkaşhaneler, XV. yy'dan itibaren başka coğrafyalardan gelen sanatkârlarla Osmanlı Sarayı'ndaki mevcut sanatkârların meydana getirdiği ortak zevkin ürünü yeni üslupların habercisi olmuşlardır. Fatih dönemi tezhip sanatının karakteristik özelliklerine kısaca göz atacak olursak; mat ve parlak olarak kullanılan altından sonra en çok görülen ve bilhassa zemin boyası olarak karşımıza çıkan renk, kobalt mavisidir. Daha sonraki yıllarda bu renk yerini bedahşî lâciverdine bırakmıştır. Ayrıca lacivert, siyah, kahve ve parlak yeşil renkler kullanılmıştır. Zemine beyaz renkli üç nokta konulması dönemin özelliklerindendir³¹. Bu devrin tezhiplerinde en çok zemini boyalı klasik tezhip tekniği uygulandığı görülmektedir. Daha seyrek olarak zer-ender-zer ve kâğıt yüzeyi altın üzerine sıvama altınla yapılan bir teknik tercih edilmiştir³². Kompozisyonlar dikdörtgen, oval ve yuvarlak formlar içine uygulanmıştır. Tezhiplerde serbest ve simetrik kompozisyonlar uygulanmış olup rûmi, münhâni ve bitkisel motifler kullanılmıştır. Yazma eserlerde metin öncesi görülen zahriye sayfaları içinde mekik tarzının çoğunlukta olduğu fark edilir. Zengin tığlar sâyesinde zeminle bütünleşen bu mekik zahriye sayfaları, çeşit bolluğu ile dikkat çeker.

Fotoğraf 5: SK Turban Valide 48,1a Sayfası

Kaynak: Aşıcı, "Kitap Dostu Bir Sultan: Fatih",314.

31 Ç. Derman, "Osmanlı İstanbul'unda Bezeme Sanatı" 495-496.

32 Aşıcı, "Kitap Dostu Bir Sultan: Fatih",313.

Bu devir tezhiplerindeki desenler incelendiği zaman, motifler içinde bilhassa hatâyînin yaygın şekilde kullanıldığı ve taç yapraklarda içe kıvrılış ve kendi üzerine dönüşlerle adeta üç boyutluluk hissi yaratıldığı görülür. Zengin çeşide sahip bu gösterişli hatâyîler yanında ufak ve sade çizilen, yuvarlak uçlu yapraklar dikkat çekmektedir. Penç çeşitleri içinde yekberk motifi bolca kullanılmıştır. Halkârî denilen gölgeli altın sürme tekniğine, al renkli lâl mürekkebinin ilâve edildiği, yarı şeffaf olan bu mürekkebin, kesif altın zerrelere bulduğu motif uçlarında yer aldığı görülür³³.

Fotoğraf 6: Beylikler Dönemi ve Fatih Devrine Ait Tezhip, Cilt Kompozisyonlarında Benzerlik Gösteren Hatâyî Motifi

Kaynak: Birol, "Klasik Devir Türk Tezyini Sanatlarında Desen Tasarımı Çizim Teknikleri", 77-81-82.

Osmanlı tezhip sanatında klasik dönem II. Bayezid dönemi ile başlar. Bu dönemde Fatih devri tezyinat anlayışı devam ettirilerek nadide eserler verilmiştir³⁴. II. Bayezid tahta geçince şehzadeliği döneminde Amasya'da yanında bulunan âlim, sanatkâr ve şairlerin büyük bir kısmını İstanbul'a çağırmıştır. Bilhassa kendisi de hattat olan Sultan, yazı hocası olan Şeyh Hamdullah'a ayrı bir önem göstermiştir. Sultan Bayezid'in hat sanatına verdiği destek, diğer kitap sanatlarının da gelişimini etkilemiştir³⁵.

Bu dönemde İran ve Tebriz'den gelip, saray nakkaşları arasına katılan müzehhibler Osmanlı tezhip sanatının gelişiminde önemli rol oynamışlardır. II. Bâyezid devri tezhip sanatındaki gelişimde etkili olan diğer neden de; Şeyh Hamdullâh gibi Türk hat sanatına yön vermiş bir sanatkârın yetişmiş olmasıdır. Tezhip sanatında bu gelişme kendini Kur'anlarda göstermiştir.

33 Ç. Derman, "Osmanlı İstanbul'unda Bezeme Sanatı"496.

34 Özkeçeci, "Türk Sanatında Tezhip"47.

35 Gülnihal Küpeli, "Tezhip sanatında Yenilik Arayışları: II. Bayezid Dönemi (1481-1512)", *Hat ve Tezhip Sanatı*, ed. Ali Rıza Özcan,(Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı Yayınları, 2009),328.

Şeyh Hamdullâh'ın yazdığı Kur'ân-ı Kerîm'lerin büyük bir özenle tezhiplenmesine neden olmuştur³⁶. Son şeklini alan Mushaf tezhibi ve sayfa düzeni, daha sonraki yıllarda da aynen korunmuştur. II. Bayezid Dönemi eserlerinde hâkim olan kompozisyon çeşidi simetri grubunun içindeki ulama(raport), dönem nakkaşlarının en çok kullandığı kompozisyon çeşididir³⁷. Bu tarz desenler, Osmanlı sanatkârlarının sonsuzu hedef aldığını ve devlet anlayışındaki gibi sanatta da sınırsız bir yaradılışa sahip olduğunu göstermektedir³⁸. Tezhiplerde, mat ve parlak olarak uygulanan altın daha geniş yer almakta ve bedahşî lâciverdi ile eşsiz bir uyum yaratmaktadır. Renkler son derece dengeli kullanılıp mükemmel bir işçilik ile bütün bunlar tamamlanmaktadır³⁹. II. Bâyezid dönemi tezhibinde rûmî ve hatâyî motifleri son derece incelmış ve çeşitlenmiş olup, bulut motifleri de kullanılmaya başlanmıştır. Dönemin en önemli müzehhibi Hasan bin Abdullah'dır. Desenlerin daha zengin motifli ve çeşitli olduğu, yeni motiflerin desene katıldığı, zevk ve sanat gücünün doruk noktasına vardığı görülür⁴⁰.

Fotoğraf 7: TSMK. EH.71, 2a Zabriye Sayfa Tezhibi

Kaynak: Küpeli, Tezhip Sanatında Yenilik Arayışları.331.

36 Banu Mahir,“ II. Bayezid Dönemi Nakkaşhanesinin Osmanlı Tezhip Sanatına Katkıları”, *Türkiyeniz Kültür ve Sanat Dergisi*,60(1990)4.bknz.Taşkale, “Gelenekten Geleceğe Tezhip Sanatında Bir Yolculuk”,8.

37 Küpeli,“Tezhip Sanatında Yenilik Arayışları: II. Bayezid Dönemi (1481-1512)”, 335.

38 Ç. Derman, , “Osmanlı İstanbul’unda Bezeme Sanatı”,497.

39 Taşkale,“Gelenekten Geleceğe Tezhip Sanatında Bir Yolculuk”,8.

40 Ç. Derman,“Osmanlı İstanbul’unda Bezeme Sanatı”,496

Tarihi seyir içinde tezhip sanatı, gelişme ve ilerleme çizgisini her zaman yükselen bir seviyede tutamamıştır. Bu inişli çıkışlı yolda sanatın en ihtişamlı çağı XVI. yüzyıl kabul edilir⁴¹.

XVI. yüzyılın başlarında Osmanlı tezhip sanatında yeni akımlar, Yavuz Sultan Selim'in 1514 yılında Tebriz seferinden sonra son Timurlu Sultanı Hüseyin Baykara'nın oğlu Bediü'z Zaman Mirza ve yanındaki Heratlı sanatkârların İstanbul'a getirilmesiyle başlar. Maiyetindeki sanatkârları ve hususi kütüphanesini İstanbul'a getiren Mirza'ya Yavuz Sultan Selim tarafından özel ilgi gösterilmiştir. Farklı çevrelerden gelen ve saray nakkaşhânesine dahil edilen bu sanatkârlar, Acem Nakkaşları Bölüğü'nü oluşturmuştur⁴². Değişik beğeni ve bilgiye sahip bu sanatkârların çalışmaları sonucunda Osmanlı tezhip sanatı yeni boyutlar kazanmıştır⁴³.

XVI. yüzyılda halkârî, farklı renkte altın kullanılarak daha zengin ve gösterişli işlenmiş olup gölgelendirmesi sulu altın ile yapıldığı gibi tarama olarak da uygulanmıştır⁴⁴.

Klasik tezhibin II. parlak dönemi, XVI. yüzyılın ikinci yarısı, Kanuni Sultan Süleyman çağıdır. Ağa Mîr'in öğrencisi Şahkulu, Yavuz Sultan Selim zamanında Tebriz'den Amasya yoluyla İstanbul'a ulûfeli olarak sürgün edilmiştir. Şah Kulu daha sonra saray nakkaşhânesi'nin sernakkâşı olmuştur. Ustaca kullandığı fırçasıyla meydana getirdiği siyah mürekkeple yapılmış resimler, Sazyolu adıyla anılan yeni bir tezhip üslubunun doğmasına sebep olmuştur⁴⁵. Osmanlı nakkaşhanesinde XVI. yüzyılın ilk çeyreği sonlarında doğan, XVII. yüzyıl başlarına kadar etkisini koruyan bir resim üslubudur⁴⁶. Sazyolu'nun ana motifleri, zenginleştirilmiş ve yeni formlar kazandırılmış hatâyî çiçek ve tomurcuklarıyla sivri uçlu, çok dilimli ve kıvrımlı, birbirini delip geçen hançeri yapraklardır⁴⁷. En büyük özelliği desen tekrarının olmayışı, zeminin renksiz olması, motiflerin çok uçuk tonlarda pembe ve mavi ile boyanması, konuları orman dünyasıyla ilişkili ejderha, zümrüdüanka,

41 Fatma Çiçek Derman, "Osmanlı Klasik Dönem Kanuni Sultan Süleyman(1520-1566)" *Hat ve Tezhip Sanatı*, ed. Ali Rıza Özcan, (Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Kültür BakanlığıYayınları,2009),343.

42 Ç. Derman,"Osmanlı Klasik Dönem Kanuni Sultan Süleyman(1520-1566)",343.bknz. Taşkale, s.8.

43 Taşkale,"Gelenekten Geleceğe Tezhip Sanatında Bir Yolculuk",8.

44 Zeren Tanındı," Osmanlı Kültür ve Sanat", ed. Güler Eren, (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999),112. Bknz. Ç. Derman, Osmanlı Klasik Dönem Kanuni Sultan Süleyman(1520-1566)",.344.

45 Tanındı," Osmanlı Kültür ve Sanat",113.bknz. Ç. Derman,"Osmanlı İstanbul'unda Bezeme Sanatı",499.

46 Mahir, " II. Bayezid Dönemi Nakkaşhanesinin Osmanlı Tezhip Sanatına Katkıları",379.

47 Taşkale,"Gelenekten Geleceğe Tezhip Sanatında Bir Yolculuk",9.

kilin(ch'i-lin) gibi efsanevi yaratıklar, vahşi hayvanlar, kuşlar, periler, hâtayî veya hançer yapraklarına dolanmış kompozisyonlardan oluşmasıdır⁴⁸.

Fotoğraf 8: Şah Kulu'na ait Sazyolu İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, F1426, y47b.

Kaynak: Banu Mahir, "Osmanlı Resim Sanatında Saz Üslubu", 61.

Şah Kulu'nun Osmanlı topraklarına gelmeden önce Halep'te çalışmış olan Tebrizli müzehhib Velî Can'a ve Osmanlı nakkaşhânesinde de müzehhib Karamemi'ye hocalık ettiği bilinmektedir⁴⁹.

Kânûnî döneminde diğer sanat dallarında olduğu gibi, tezhip sanatında da birçok yeni üslup ve tekniğin uygulandığı son derece zengin bir dönem başlar⁵⁰. Fatih dönemindeki açık mavi zeminin yerini koyu lacivert, pembe ve kırmızının yerini koyu kırmızı alır. Motifler daha zengindir⁵¹.

Devrin en önemli ikinci müzehhibi Şah Kulu'nun öğrencisi Karamemi'dir. Lâle, gül, karanfil, sümbül, servi ağacı ve bahar dalı gibi birçok bahçe çiçek ve bitkilerinin yarı stilize olarak tezhip sanatında ilk kez kullanıldığı bu döneme tezhip sanatında "Klasik Dönem" adı verilir⁵². Karamemi'nin

48 Yılmaz, *Türk Kitap Sanatları Tabir ve İstılabları*, 295. bkz. Mahir, " II. Bayezid Dönemi Nakkaşhanesinin Osmanlı Tezhip Sanatına Katkıları", 381.

49 Mahir, " II. Bayezid Dönemi Nakkaşhanesinin Osmanlı Tezhip Sanatına Katkıları", 381.

50 Taşkale, "Gelenekten Geleceğe Tezhip Sanatında Bir Yolculuk", 9

51 İlhan Özkeçeci, "Türk Tezhip Sanatı ve Tezyini Motifler, Erciyes Üniversitesi", (Kayseri: Tıp Tarihi Enstitüsü Yayını, 1992)5.

52 Taşkale, "Gelenekten Geleceğe Tezhip Sanatında Bir Yolculuk", 9.

eserleri arasında en erken tarihli örneklerinden olan Ahmet Karahisarî hattıyla yazılmış Kur'ân-ı Kerim'in muhteşem tezhibinde bahar açmış, ağaç motifleriyle bezenmiş koltuk tezhipleri dikkati çeker⁵³.

Karamemi'yi klasik Osmanlı tezyinatında bu derece ünlü ve benzersiz kılan, tabiatın aldığı ilhamla yapmış olduğu yeni tarz ve bunları sanat dallarına uygulamada gösterdiği üstün yeteneği olmuştur⁵⁴. Şiraz üslubundan geliştirilmiş olarak kabul edebileceğimiz “Haliç işi” tarzı da ilk kez Osmanlı tezhibine Karamemi tarafından tanıtılmıştır⁵⁵.

Karamemi bir ressamda görülen renk ahengine önem vermiştir. Karamemi'nin renklerdeki detayları ve kullandığı yerleri şöyle sıralayabiliriz; yeşil-sarı altın, gümüş masif ve hafif sulandırılmış şekilde pembe, açık mavi, açık mor halkâr renkleri arasında yer almaktadır. Zemini boyalı klasik tezhipte bildiğimiz şekilde çiçekler hariç zemin koyu renktedir⁵⁶.

Bu dönem kitap sanatlarında sanatçıların kullandığı Osmanlı'ya has renklerin başında limonküfü, bedahşi laciverdi ve domates kırmızısı başta gelir. Bu devirde gördüğümüz bezemelerde renk zenginliği ve uyumu muhteşemdir⁵⁷.

XVI. Yüzyıl Osmanlı dönemi tezhiplerde motifler küçülmüş, ayrıntılar çoğalmış, işçilik incelmıştır. Desenlerdeki ahenk, renklerdeki olgunluk ve işçilikteki mükemmellik tezyini sanatları zirveye taşımıştır. Cetveller incelemeye çoğalmış, sarılma ve hurdeli rûmiler ustalıklı işlenmiş, altın mat parlak kullanılarak zer-ender-zer tekniği bolca yer almıştır. Zerefşan tekniği ile çift tahrir(havaltı) işleme usulü en güzel örneklerini vermiştir⁵⁸.

53 Faruk Taşkale, *Tezhip Sanatının Kullanım Alanları*, (İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi, Sanatta Yeterlilik Tezi, 1994) 13.

54 Gülbün Mesara, “Kanunî Sultan Süleyman'ın Sernakkaşı Karamemi” *Hat ve Tezhip Sanatı* ed. Ali Rıza Özcan, (Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı Yayınları, 2009), 363.

55 Taşkale, “Gelenekten Geleceğe Tezhip Sanatında Bir Yolculuk”, 9

56 A. Süheyl Ünver, *Müzelehbîb Karamemi*, (İstanbul: İstanbul Üniveristesi Yayınları, 1951) 18.

57 Ç. Derman, “Osmanlı Klasik Dönem Kanunî Sultan Süleyman (1520-1566)”, 350.

58 Birol, “Klasik Devir Türk Tezyini Sanatlarında Desen Tasarımı Çizim Teknikleri “45.

Fotoğraf 9: Tezhibi Kara Memî'ye ait olan *Divân-ı Muhibbî*'nin iki sayfası (ÜK., nr. 5467, vr. 359^b-360^a)

Kaynak: Gülmur Duran, "Tezhip Sanatının Kullanım Alanları" DİA, (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 41: 60.

XVII. yüzyıl başlarında Osmanlı klasik tezhip üslubu devam eder⁵⁹. XVII. yüzyıl, tezhip sanatı bakımından bir yenilik göstermeyen devirdir. XVII. yüzyılın İlk yarısına ait eserlerde, geçmiş asrın güçlü etkisiyle klasik anlayış devam etmiştir⁶⁰. Daha sonraki yıllarda tezhip sanatında gözle görülür bir duraklama başlamıştır. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren klasik motifler bozulur ve dikkat çekici bir değişim gerçekleşir. Rûmî ve hatâyîler oldukça sade ve işçilik kabadır. Altın ve soluk renklerle yapılan tezhip örnekleri, yüzyılın en önemli hattatı ve klasik "hilye" tasarımını geliştiren Hâfız Osman tarafından yazılmış Kur'ân-ı Kerîmlerde görülür. XVII. yüzyılda levha şeklinde hilye yazım ve tezhiplenmesi başlamıştır. Dönemin en önemli müzehhibi, Hâfız Osman'ın yazdığı Mushaf'ları tezhiplenen Hasan Çelebi'dir⁶¹.

59 Taşkale, "Gelenekten Geleceğe Tezhip Sanatında Bir Yolculuk", 9.

60 Ç. Derman, "Osmanlı İstanbul'unda Bezeme Sanatı", 501.

61 Taşkale, "Gelenekten Geleceğe Tezhip Sanatında Bir Yolculuk", 9.

Osmanlı sanatında nakkaşhâne geleneği sayesinde sanatta disiplin sağlanmış, denetim mekanizması kalite kontrolü mükemmel işlemiş ve sanatta millî kimlik korunmuştur. Nakkaşhâne kurumu bu döneme kadar devam etmiş fakat XVII. yüzyılın sonlarına doğru bu sanatlarda baş gösteren bozulmalar saray nakkaşhânelerinin hakîmiyetini kaybetmesi ile aynı tarihlere rastlamaktadır⁶².

XVIII. Yüzyılda batının barok ve rokoko tarzlarının Osmanlı tezhip sanatına nüfuz etmesiyle yeni zevk ve görüşler meydana gelmiş olmakla beraber, bir taraftan da klâsik Osmanlı tezhibinin biraz kabalaşmış hâliyle, fakat renk, desen ve motiflerini kısmen koruyarak devam ettiği görülmektedir⁶³.

Sultan III. Ahmed'in 1718'de Edirne'den İstanbul'a gelişiyle başlatılan ve "Lâle Devri" adıyla bilinen bu yıllar 1730'a kadar devam eder. Sultan'ın büyük bir ihtimalle beraberinde İstanbul'a getirdiği bir kısım saray nakkaşları yazma eserlerin bezenmesinde vazife almışlardır. Sultan III. Ahmed'in 1719 yılında Topkapı Sarayı üçüncü avlusuna, içinde geniş bir yazma eser koleksiyonu bulunan kütüphane binası yaptırdığı bilinir. Çiçek merakı ve sevgisinin doruk noktasına çıktığı bu dönemde, tezyini sanatlarda da bu ilginin etkileri görülür⁶⁴. III. Ahmed zamanında Yirmi sekiz Mehmed Çelebi'nin Fransa'ya giderek Fransız kültürüyle tanışması ve bu kültürün etkisinde kalması Osmanlı'nın batıya açıldığı ilk penceredir⁶⁵.

XVIII. yüzyılda Osmanlı saray nakkaşhânesindeki sanatçıların yaptığı eserler o devirde batı tarzında yapılmakla beraber kendi zevk ve görüşlerini de katarak Türk rokokosu denilen üslupta eserler meydana getirmişlerdir⁶⁶. Fakat zaman içinde Avrupa'nın baskılarına dayanamamış ve millî çizgilerini tamamen kaybetmiştir⁶⁷.

62 Birol, "Klasik Devir Türk Tezyini Sanatlarında Desen Tasarımı Çizim Teknikleri",48.

63 F. Çiçek Derman, "Türk Tezhip Sanatının Asırlar içinde Değişimi", *Türkler Ansiklopedisi*, 12, (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları,2002),289-299. bknz. Ç.Derman,"Osmanlı İstanbul'unda Bezeme Sanatı",501.

64 Ç.Derman, Tezhip Sanatı.,289-299.

65 Birol, "Klasik Devir Türk Tezyini Sanatlarında Desen Tasarımı Çizim Teknikleri"50.

66 Ç.Derman,"Osmanlı İstanbul'unda Bezeme Sanatı",501.

67 Birol, "Klasik Devir Türk Tezyini Sanatlarında Desen Tasarımı Çizim Teknikleri",50.

Fotoğraf 10: TİEM.245 Serlevha Tezhibi.

Kaynak: 1400. Yulunda Kur-ân-ı Kerim Koleksiyonu, ed.Müjde Unustası, (İstanbul: Antik A.Ş. yayımları,2010), 422.

Asrın ilerleyen yıllarında, batılı sanat tesirlerinin daha kuvvetli ortaya çıkmaya başladığı ve klâsik tezhibin içinde de çok çeşitli çiçek motiflerinin yer aldığı sıkça görülür. Serlevha tezhibinin ortasında veya sayfa kenarı halkârî aralarında, kapalı form içinde, çoğunlukla altın zemin üzerine çiçek demetlerinin işlenmesi bu dönemde çok görülen bir bezeme tarzıdır⁶⁸. Rûmiler, stilize çiçekler ve Çin bulutlarıyla biçimlendirilen değişik kompozisyonu, dilimli şemseler içerisine yerleştirilen, simetrik düzende üsluplaştırılmış çiçek buketleri tamamlar. Renkler zenginleşmiş, altın, lacivert ve yeni bir renk olarak da firuze mavisi bolca kullanılmıştır. Ayrıca sarı, yeşil, kırmızı veya beyaza küçük alanlarda yer verilmiştir. Şemse içindeki motiflerin altın zeminine iğne perdahı yapıldığı görülür. İğne perdahı, bu dönemden itibaren Osmanlı tezhibinde sıkça kullanılmıştır⁶⁹. Asrın ilerleyen yıllarında Batı tesiri artmış ve gelenekli etkiler yavaş yavaş kaybolmaya başlamıştır. Vazo içinde çiçekler; bükülmüş, kıvrılmış uzun sazyolu tarzı yapraklar, örgülü şerit ve kurdelelerle ışık-gölge kullanılarak derinlik ekisi sağlanmaya başlaması bu devirde karşılaşılan yeniliklerdir⁷⁰. Bu yeni üslupla

68 Gülnur Duran, “18.Yüzyıl Tezhip Sanatı”, *Hat ve Tezhip Sanatı*, ed. Ali Rıza Özcan, (Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı Yayınları, 2009),397-415.

69 Faruk Taşkale, *Tezhip Sanatı ve Tezhip Sanatçısı Rikkat Kunt*, (Yüksek Lisans Eser Çalışması, Mimar Sinan Üniversitesi,1990)s. 25.

70 Ç.Derman, “Tezhip”,*DİA*,289-299.

yapılan bezemeler, Batı'daki emsallerine göre daha sade ve hoş bir görüntü arz eder. Bu dönemin başlıca müzehhibi Ali Üsküdarî'dir. Klasik üslupta eserler verdiği gibi Batı etkisinde bazı örnekler vermiştir⁷¹.

Ehl-i Hıref Teşkilatı yüzyıllar itibarı ile çok farklı evreler geçirmiştir. XV. yüzyılda kurulma ve gelişme XVI. yüzyılın sonunda ise, altın çağını en kalabalık dönemini yaşayan bu teşkilatın sayısı 1502'lerde iken, XVII. yy başlarından itibaren özellikle artan enflasyon doğrultusunda azalmaya başlamış XVIII.yy' da 180'lere kadar düşmüştür. Ehl-i Hıref Teşkilatı XVIII. yy'da Osmanlı'ya giren batılı etkiler sonucunda ortaya çıkan yeni yaşam biçimine ve zevklere uyum sağlayamamış ve etkinliğini yitirmiştir⁷².

XIX. yüzyılın tezhiplerinde, Barok karakterli Türk rokoku adı verilen ve öncülere XVIII.yy'dan itibaren ortaya çıkan üslup egemen olmuştur⁷³. Bu üslubun başlıca motifleri arasında batının akant yaprakları olarak isimlendirdiği iri ve geniş kıvrımlı yapraklar, sepet içinde çiçek buketleri, vazoda çiçekler, kurdeleler, fiyonklar, C ve S kıvrımlı dallar yer almaktadır. Kağıdın boş kalan kısımlarında, tüm zeminin sıvama veya yapıştırma altın ile kaplandığı görülür. Bunların üzeri iğne perdahı ile süslenmiştir⁷⁴.

Fotoğraf 11: TYEK. Ankara Yazma Eserler Bölge Müd., Adnan Ötügen İl Halk Kütüphanesi. 06HK4443 Serlevha Tezhibi.

71 Özkeçeci, *Türk Sanatında Tezhip*,6.

72 Pelin Bozcu, *Osmanlı Sarayında Sanatçı ve Zanaatçı Teşkilatı Ehl-i Hıref* (Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları Ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınlanmamış uzmanlık tezi,2010),135-140.

73 Taşkale, "Tezhip Sanatı ve Tezhip Sanatçısı Rikkat Kunt",27.

74 Münevver Üçer, *Türk Sanatının Yapı Taşları II*, "Tezhip", (Zonguldak: Bülent Ecevit Üniversitesi, 2017)43.

Bu dönem tezhibinin en belirgin özelliği, daha önceki klasik düzenlemelerden farklı olarak, sayfa kenarlarına serbestçe yayılmıştır. Çoğu kez yazı ile tezhip alanını ayıran cetveller bile eritilmiş, devrin iri ve kıvrık hatlı motifleriyle tezhip alanı hareketli bir biçimde başlatılmış ve sonuçlandırılmıştır⁷⁵.

XIX. Yüzyıl sonlarına doğru müzehhibler bir yandan Rokoko üslubunda eserler vermeye devam ederken, diğer yandan da klasik özellikler taşıyan tezhipler yapmışlar ve zaman zaman da Rokoko ve klasik tezhip özelliklerini oldukça uygun bir şekilde bir arada kullanmışlardır⁷⁶.

XX. yüzyıl başlarında tükenme durumuna gelen tezhip sanatı, Sanayi-î Nefise Mektebi'nde tezyini eğitime yeniden başlar ancak kısa bir aradan sonra 1915 yılında kurulan Medreset'ül-Hattâtîn adıyla faaliyet gösterir⁷⁷. Medreselerin son bulmasından sonra bu sanat okulu, 1925'den 1928'e kadar Hattat Mektebi olarak devam etmiş, ancak Cumhuriyetin ilanından sonra yapılan inkılaplar kapsamında kapatılan Medreset'ül-Hattâtîn bir süre Şark Tezyîni Sanatlar Mektebi adı altında faaliyet göstermiştir⁷⁸.

Bu mektebin hocalarının 1933 yılında açtıkları sergiyi, Gazi Mustafa Kemal Atatürk de gezmiş ve çok beğenerek hocalara yerlerine yeni sanatkârlar yetiştirmeleri talimatını verip, geleneksel sanatların devamının sağlanmasını istemiştir⁷⁹. Atatürk'ün emri ile Temmuz 1936'da Şark Tezyîni Sanatlar Mektebi, Türk Tezyîni Sanatlar Şubesi (Türk Süsleme Bölümü) Güzel sanatlar Akademisi'ne bağlanır. Türk Tezyîni Sanatlar Şubesi talimatnamesine göre bölümün kısımları: tezhip, tezyîni Arap yazısı, Türk ciltçiliği, Türk cilt kalıpları yapımı, Türk minyatürü, Türk tezyinatı ve nakışları, kıymetli taşlar üzerine hâk ve altın varak imali, halı nakışları, sedef kakmacılığı, Türk çini nakış kalıpları, ebru, ahar ve lake'dir⁸⁰. Bölümün ilk hocaları, yazı hocası Kamil Akdik, tezhipte İsmail Hakkı Altunbezer ve yardımcısı Yusuf

75 Taşkale, "Tezhip Sanatı ve Tezhip Sanatçısı Rikkat Kunt".27.

76 Faruk Taşkale, "20.Yüzyıl Tezhip Sanatı", *Hat ve Tezhip Sanatı*, ed. Ali RızaÖzcan,(Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı Yayınları, 2009),417. Bknz, M.Uğur Derman, "Medreset'ül-Hattâtîn" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 28(İstanbul: TDV Yayınları, 2003),341-342.

77 Özkeçeci, *Türk Sanatında Tezhip*,8. Bknz. Birol, *Klasik Devir Türk Tezyini Sanatlarında Desen Tasarımı Çizim Teknikleri*,51.

78 Birol, *Klasik Devir Türk Tezyini Sanatlarında Desen Tasarımı Çizim Teknikleri*,51,Bknz. Taşkale, "20.Yüzyıl Tezhip Sanatı", 419.

79 Birol, *Klasik Devir Türk Tezyini Sanatlarında Desen Tasarımı Çizim Teknikleri*,51.

80 Taşkale, "20.Yüzyıl Tezhip Sanatı", 419.

Çapanoğlu, cild dersinde Sacid Okyay, ebru hocası Necmeddin Okyay, çini Feyzullah Dayıgil, minyatür Prof.Dr. Süheyl Ünver'dir⁸¹.

Türk tezyini şubesinde açılan tezhip biriminde iyi bir strateji izlenmediğinden, klasik tezhip sanatında bir gelişme gerçekleşmiyor Cumhuriyet dönemine has bir üslup oluşturulamıyordu. Prof. Dr. Süheyl Ünver'in klasik motif ve tezhip anlayışını hareketlendirme çabaları sonuçlarını vermeye başlamıştır. Feyzullah Dayıgil'in,1945'te akademiye tayin olan Muhsin Demironat ve daha sonra müzhibe Rikkat Kunt'un çalışmalarıyla XX. yüzyıl tezhip sanatına yeni bir anlayış gelmiştir⁸². Türk Tezyîni Sanatlar Şubesi 1970 yılında kapatılmıştır. Daha sonra Türk tezyîni sanatların bu hazin macerası,1980'li yıllara kadar devam etmiştir.1982 yılında, Mimar Sinan Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi'nde 1985 yılında da Marmara Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi'ne bağlı olarak Geleneksel Türk Sanatları Bölümü açılmıştır⁸³.

Günümüzde Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Marmara Üniversitesi, Atatürk Üniversitesi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sakarya Üniversitesi, Kocaeli Üniversitesi ve Süleyman Demirel Üniversitesi, v.d. Üniversitelerin Güzel Sanatlar ve Sanat Tasarım Mimarlık Fakülteleri 'nde ayrıca devlete bağlı bazı kurumlar tarafından düzenlenen kurslar ve özel atölyelerde tezhip eğitim ve öğretimi yapılmaktadır⁸⁴.

81 Birol, *Klasik Devir Türk Tezyini Sanatlarında Desen Tasarımı Çizim Teknikleri*,51, Bknz. Taşkale, "20.Yüzyıl Tezhip Sanatı", 419.

82 Taşkale"20.Yüzyıl Tezhip Sanatı", 419-421.

83 Birol, "20.Yüzyıl Tezhip Sanatı",52.

84 Taşkale, "20.Yüzyıl Tezhip Sanatı", 421.

Kaynakça

- Aksu, Hatice. *Anadolu Selçuklu Tezhip Sanatı ve Osmanlı (Klasik Dönem) Tezhip Sanatının Mukayesesi*, (İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi,1992).
- Aksu, Hatice. Türk Süsleme Motifi Münhani, *El Sanatları Dergisi, İSMEK*, 2. (İstanbul:2006):112.
- Aşıcı, Seher “Kitap Dostu Bir Sultan: Fatih”, Ed. Ali Rıza Özcan, *Hat ve Tezhip Sanatı*,Türkiye Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı, Ankara 2009.
- Baysal, Ali Fuat.“Mushaf Tezyinatının Tarih İçindeki Gelişimi”, *Marife Dini Araştırmalar Dergisi*,3,(Kış 2010).
- Binark İsmet. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi ve Kütüphaneleri Koleksiyonları ile İstanbul Kütüphaneleri Hakkında Yerli- Yabancı Kaynaklar Bibliyografyası, *Vakıflar Dergisi*, XIII, (Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, 1981):718-732.
- Birol İnci. “Tezhip”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 41:63-65.İstanbul: TDV Yayınları,2002.
- Birol İnci. *Klasik Devir Türk Tezyini Sanatlarında Desen Tasarımı Çizim Teknikleri*, Kubbealtı, İstanbul, Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı, 1991, s.14.
- Birol İnci - DERMAN Çiçek. *Türk Tezyini San’atlarında Motifler*, Kubbealtı, İstanbul 2017.
- Bozcu, Pelin. *Osmanlı Sarayında Sanatçı ve Zanaatçı Teşkilatı Ehl-i Hiref*, (Kültür Ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Yayınlanmamış uzmanlık tezi,2010)
- Çağman, Filiz. “Mimar Sinan Döneminde Saray’ın Ehl-i Hiref Teşkilatı”, Mimar Sinan Dönemi Türk Mimarlığı ve Sanatı (İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 1988),73-77.
- Derman, Çiçek. “Türk Tezhip Sanatının Asırlar içinde Değişimi”,*Türkler Ansiklopedisi*,12: 289-299.Ankara: Yeni Türkiye Yayınları,2002.
- Derman, Çiçek. “Osmanlı Klasik Dönem Kanuni Sultan Süleyman(1520-1566)” Editör, Ali Rıza Özcan, *Hat ve Tezhip Sanatı*, Türkiye Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı, Ankara, 2009.
- Derman Çiçek. “Tezhip”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 41: 65-68 İstanbul, Türk Diyanet Vakfı Yayınları,2012.
- Derman F. Çiçek. “Osmanlı İstanbul’unda Bezeme Sanatı”, *I. Uluslararası Osmanlı İstanbul’u Sempozyumu Bildirileri*, ed.Ferudun M. Ecemen-Emrah Safa Gürkan,495-509.İstanbul: 29 Mayıs Yayınları,2013.
- Derman, M.Uğur. “Medresetü’l-Hattâtîn” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 28: 341-342 İstanbul: TDV Yayınları, 2003.

- Derman, M.Uğur. *Doksandokuz İstanbul Mushaf'ı*, İstanbul: Türk Petrol Vakfı Yayınları, 2010.
- Duran, Gülnur. "18.Yüzyıl Tezhip Sanatı", Ed. Ali Rıza Özcan, *Hat ve Tezhip Sanatı*, Türkiye Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı, Ankara, 2009.
- Ekici, Akcan Sakine. *17. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Ehl-i Hiref-i Hâssa Teşkilatı Birimleri ve Yapısal Özellikleri*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018.
- Güney, Zeynep K, A. Nihan Güney, *Osmanlı Süsleme Sanatı*, Ankara, 2000.
- Küpeli, Gülnihal. "Tezhip sanatında Yenilik Arayışları: II. Bayezid Dönemi (1481-1512)", Ed. Ali Rıza Özcan, *Hat ve Tezhip Sanatı*, Türkiye Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı, Ankara, 2009.
- Mahir, Banu. II. Bayezid Dönemi Nakkaşhanesinin Osmanlı Tezhip Sanatına Katkıları, *Türkiyemiz Kültür ve Sanat Dergisi*, 60:379. 1990.
- Mahir, Banu "Osmanlı Resim Sanatında Saz Üslubu", Hayalperest Yayınevi, İstanbul,2022.
- Mesara, Gülbün. "Kanunî Sultan Süleyman'ın Sernakkaşı Karamemi" Ed. Ali Rıza Özcan, *Hat ve Tezhip Sanatı*, Türkiye Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı, Ankara, 2009.
- Meriç, Rıfki Melül. *Türk Tezyinî San'atları*. İstanbul: Güzel Sanatlar Akademisi Neşriyatı, 1937.
- Özen, Mine Esiner. *Türk Tezhip Sanatı*. Gözen Kitap ve Yayın Evi, İstanbul 2003.
- Özkeçeci, İlhan, *Türk Tezhip Sanatı ve Tezyini Motifler*. Erciyes Üniversitesi, Tıp Tarihi Enstitüsü Yayını, Kayseri 1992.
- Özkeçeci, İlhan. Şule Bilge Özkeçeci, *Türk Sanatında Tezhip*. Yazıgen Yayıncılık, İstanbul, 2014.
- Süleyman, Neslihan, *XVII. Yüzyıl Başlarında Osmanlı Devleti'nde Saray Sanat-kârları (Tsmâ D. 1435 Vê Mad 7443 Numaralı Defterlerin Değerlendirilmesi)*, Ankara: Gazi Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2005.
- Tanıncı, Zeren. "Türk Sanatında Kitap", *Sakıp Sabancı Müzesi Kitap Sanatları ve Hat Koleksiyonu*, ed. Ayşen Anadol. İstanbul: Kitap Yayınevi,2012.
- Tanıncı, Zeren, Başlangıcından Osmanlı'ya Tezhip Sanatı, Ed. Ali Rıza Özcan, *Hat ve Tezhip Sanatı*, Türkiye Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı, Ankara, 2009.
- Tanıncı, Zeren. *Osmanlı Kültür ve Sanat, Yeni Türkiye Yayınları*, Editör; Güler Eren, Ankara,1999.
- Taşkale, Faruk. Gelenekten Geleceğe Tezhip Sanatında Bir Yolculuk, *İSMEK*, 9:7.İstanbul, 2015.
- Taşkale, Faruk. *Tezhip Sanatı ve Tezhip Sanatçısı Rikkat Kunt*, Yüksek Lisans Eser Çalışması, İstanbul,1990.

- Taşkale, Faruk. *Tezhip Sanatının Kullanım Alanları*, İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi, Sanatta Yeterlilik Tezi, 1994.
- Taşkale, Faruk. “20.Yüzyıl Tezhip Sanatı”, Hat ve Tezhip Sanatı, Ankara, 2009.
- Taşkale, Faruk. “Kur’ân-ı Kerim’de Açan Çiçekler”, M. Uğur DERMAN 65. *Yaş Armağanı*, Ed.İrvin Cemil Schick, (İstanbul: Sabancı Üniversitesi Yayınları,2000) 538.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. “Osmanlı Sarayında Ehl-i Hiref (Sanatkârlar) Defteri”, *TTK Belgeleri Dergisi* XI/15 (1986), 23-76.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. *Osmanlı Tarihi (İstanbul’un Fethinden Kanuni Sultan Süleyman’ın Ölümüne Kadar)*, 2: 621-62. Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2016.
- Üçer, Münevver. *Türk Sanatının Yapı Taşları II*, “Tezhip”, Bülent Ecevit Üniversitesi, Zonguldak, 2017.
- Ünver, A. Süheyl. *İlim ve Sanat Bakımından Fatih Devri Notları I*, İstanbul Belediye Matbaası, 1947, İstanbul.
- Ünver, A.Süheyl. *Müzeblib Karamemi*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1951.
- Yılmaz, Abdulkadir. *Türk Kitap Sanatları Tabir ve Istılahları*. Damla Yayınevi, İstanbul, 2004

